

Jos Klaassen & Theo Klein

Srebrenica in de Volkskrant 1991-1995
Amsterdam (de Volkskrant) 2002, 59 p., € 10,
geen ISBN

Zich baserend op de harde zelfkritiek van door hem geïnterviewde journalisten én op uitgebreid kwantitatief onderzoek van drie collega's, concludeerde de Amsterdamse communicatiewetenschapper Jan Wieten vorig jaar in een bijlage van het (onmogelijk dikke) NIOD-rapport over de val van de enclave Srebrenica dat de Nederlandse media gedurende de Bosnische crisis (1992-1995) de nodige steken hadden laten vallen. Er werd niet omheen gedraaid: 'het creëren van een tamelijk stereotiep, versimpeld beeld', plus 'te veel moraal, te weinig feiten, te veel standpunten, te weinig analyse, te veel emotie' maakten het optreden van het Nederlandse journaal beneden peil, aldus Wieten. De media zaten zodoende in april 2002 bij de *blamegame* rond het uitkomen van de Srebrenica-studie samen met de militaire top in de hoek waar de klappen vielen.

Hoofdredacteur Pieter Broertjes van *de Volkskrant* trok zich de kritiek aan en gelastte de ombudsmannen van zijn redactie, Jos Klaassen en Theo Klein, om een eigen onderzoek te verrichten naar *Srebrenica in de Volkskrant, 1991-1995*. Het duo toetste de productie van 1992, 1993 en 1995 over de thema's 'Bosnië' en 'Srebrenica' aan de regels van de journalistiek. Centrale vraag was daarbij of de lezers van *de Volkskrant* in de genoemde periodes 'voldoende, breed geschakeerde informatie' (harde feiten en evenwichtige opinies) hadden gekregen 'om zich een realistisch beeld van het conflict te kunnen vormen.'

Waarom kwam nou juist *de Volkskrant* met zo'n zelfonderzoek? Kennelijk stak het de hoofdredactie dat 'het NIOD' (verzamelbegrip voor een grote groep voltijds en deeltijds onderzoekers) vond dat de linkse kwaliteitskrant meer dan andere Nederlandse dagbladen partij leek te hebben gekozen voor de Bosnische Moslims. Op grond van de pro-Bosnische opinies van veel redacteuren (sommigen staken die niet onder stoelen of banken) bespeurde het NIOD bijvoorbeeld partijdigheid in de gewone berichtgeving, een journalistieke doodzonde. De terechtwijzingen waren een harde noot voor een beroepsgroep die gewend is om kritiek te geven, niet te ontvangen, en voor een redactie die zich binnen deze groep ook nog eens aan de top van de voedselketen waant. Een zelfbeeld ging aan gruzelementen, de eer was gekrenkt.

Om de zonde van partijdigheid en andere 'beschuldigingen' van het NIOD te onderzoeken, zijn Klaassen en Klein in debat gegaan met hun collega's. Enerzijds schetsen de ombudsmannen zo de praktijken van de redactie, anderzijds laten zij betrokken redacteuren reageren op de NIOD-stellingen en op elkaar. Het resulterende verhaal biedt een openhartig kijkje in de keuken van *de Volkskrant* van begin jaren negentig. De Amsterdamse journalisten laten zich daarbij kennen als waren zij een groep Nederlandse militairen: overtuigd van hun beroep en hun eigen goede bedoelingen deden zij hun best, maar liepen zij in het geval van Joegoslavië soms achter (door anderen gecreëerde) feiten aan.

Het is overigens onthutsend om te lezen hoe de 'eilanden-cultuur' en onderlinge kinnesinde

(de officieuze hiërarchie) op de redactie uit de doeken wordt gedaan. Uit de bewoordingen die de ‘bewoners’ van de redactie-eilanden over elkaar bezigen, zou je bijna de indruk krijgen dat het terugblikkend vaker oorlog was in Amsterdam dan op de Balkan. Ook journalisten zijn kennelijk goed in zwartepieten achteraf. Daarnaast rijst een beeld op van zwartgallige mensen, die er bewust blinde vlekken op na hielden. Daar tegenover staat – en dat blijft misschien zelfs wel wat onderbelicht – het feit dat *de Volkskrant* uitstekende correspondenten in ex-Joegoslavië had in de personen van Bart Rijs en Frank Westerman.

Klaassen en Klein bouwen zo een betoog waar de lezer gemakkelijk gemengde gevoelens aan overhoudt. Er ging veel mis bij de berichtgeving en meningsvorming door de krant, er werd achteraf veel op elkaar gescholden, maar het was toch ook best wel goed, zo leert de lezer. Wat bekijft: *de Volkskrant* was vooral een volgzame krant, waarin met name werd bericht over de resultaten van andermans onderzoek. Dat gold het sterkst voor de periode rond de val van Srebrenica in de zomer van 1995, toen men aanvankelijk positief was over het optreden van het Nederlandse VN-bataljon en de stemming pas omsloeg na baanbrekend werk van buitenlandse journalisten. Belangrijke journalistieke onthullingen kwamen daarna ‘toch vooral voor rekening van *NRC Handelsblad* en *NOVA*.’

Desondanks zijn de ombudsmannen – en dat is dan meteen een weerwoord aan het adres van het *NIOD* en andere critici – niet ontevreden over het totaal van de Volkskrantse arbeid over Bosnië en Srebrenica. Er was sprake van veel schoonheidsfoutjes, maar zeker niet van onvergeeflijke doodzondes. Klein en Klaassen komen daarom tot een aantal aanbevelingen, waarin opvalt dat met name de hoofdredactie een volgende keer meer een sturende rol dient te spelen opdat de gebleken tekortkomingen zich niet herhalen.

Blijft de vraag wat we met dit onderzoek moeten. Het resultaat ervan is hoe dan ook een kritisch rapport over het functioneren van de journalisten van *de Volkskrant*, uitgevoerd door twee eigen redactieleden. Dat maakt het lezen van dit boekwerkje tot een onwennige exercitie, wetende dat journalisten over het algemeen nooit genoegen

nemen met onderzoeken die door een organisatie of overheidsinstelling over zichzelf zijn uitgevoerd. Toen de Koninklijke Landmacht zichzelf naar aanleiding van ‘Srebrenica’ onderzocht (de beruchte debriefing), was de wereld jarenlang te klein (en terecht). Maar waarom mogen journalisten dan wel dergelijke zelfstudies uitvoeren onder toezicht van – waar hebben we dat meer gezien – een panel van onafhankelijke buitenstaanders? Het lijkt op meten met twee maten.

Desalniettemin is deze studie toch nuttig. In de eerste plaats voor de journalistiek, omdat een dergelijke kritische zelfreflectie kan leiden tot verbetering van de kwaliteit van het werk. En daar zijn we als burgers en nieuwsconsumenten allemaal bij gebaat. In de tweede plaats voor het media-onderzoek in het algemeen vanwege de openhartige beschrijving van het studieobject. Zo openhartig, dat de lezer (misschien wel onnodig) wordt geconfronteerd met het feit dat journalistiek Nederland een in zichzelf gekeerd wereldje vol roddel en achterklap lijkt te zijn, waar men erg gemakkelijk negatief oordeelt over het werk van een ander. Een journalist van een andere krant, een ander medium of een andere deelredactie maakt zich in dit circuit al snel schuldig aan ‘te veel emotie’ of ‘te weinig feiten’, heeft al snel een eigen politieke agenda of is té geëngageerd.

Het vloeit allemaal voort uit de methodiek die Klein en Klaassen hanteerden. Zij deden deels een inhoudsanalyse van de krant in de onderzochte perioden en schraagden hun betoog – net als criticaster Wieten overigens – met interviews. Ik heb zelf op deze plek eerder betoogd dat ik geloof dat de mediaonderzoekers van het *NIOD* hun analyses over ‘Srebrenica in de journalistiek’ destijds te veel hebben gebaseerd op verhalen en visies achteraf. Ook de ombudsmannen van *de Volkskrant* hebben veel gebruik gemaakt van interviews (en dus van interpretaties die te veel zijn beïnvloed door de ontwikkelingen van de laatste jaren in een sterk emotioneel en gepolitiseerd Srebrenica-debat).

Liever had ik gezien dat er over dit thema een grondiger inhoudsanalyse zou zijn gemaakt van de output van de journalistieke machine in de tijd (1992-1995) zelf, zonder rechtvaardigingen achteraf van betrokkenen. Zo’n onder-

zoek zou wel wat meer tijd vergen dan een snelle studie van enkele maanden. Klein en Klaassen hadden die tijd in ieder geval niet. Hun boek moet daarom meer worden gezien als een weerwoord aan het NIOD en een bescheiden bijdrage aan een onderzoeksveld dat nog lang niet ontgonnen is.

Arthur ten Cate